

5. Гайдуцький П.І. Аграрна реформа в Україні / Гайдуцький П.І., Саблук П.Т., Лупенко Ю.О. та ін. – К. : ННЦ ІАЕ, 2005. – 424 с.
6. Горбик А.О. Аграрна реформа в Україні XVI-XX ст. / Горбик А.О. – К: Інститут історії України НАН України, 1997. – 63 с.
7. Історія українського селянства / [відповід. ред. Смолій В.А.]. – Т. 2. – К.: Наукова думка, 2006. – 652 с.
8. Закон України „Про державний бюджет України на 2014 рік” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4282-17>.

Голуб Т.И.

Уманский государственный педагогический университет имени Павла Тычины

ИСТОРИЧЕСКИЙ ОПЫТ И АНАЛИЗ ТЕНДЕНЦИЙ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОДДЕРЖКИ РАЗВИТИЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА УКРАИНЫ

Аннотация

В статье рассмотрен исторический опыт и анализ тенденций государственной поддержки развития аграрного сектора Украины. Также исследована эволюция механизмов воздействия органов государственной власти на развитие аграрного сектора. Проведен обзор тенденции изменения влияния органов государственной власти на развитие аграрного сектора экономики Украины за период, который исследовался.

Ключевые слова: государственная поддержка, аграрный сектор, механизм рыночного регулирования, аграрная политика.

Holub T.I.

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

HISTORICAL EXPERIENCE AND TREND ANALYSIS FOR STATE SUPPORT OF AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE

Summary

In article historical experience and trend analysis for state support of the agricultural sector of Ukraine. The evolution of mechanisms of influence of public authorities on the development of the agricultural sector is also investigated. Overview of trends in the impact of the government on the development of the agricultural sector of Ukraine for the studied period is carried out.

Keywords: government support, agricultural sector, mechanism of market regulation, agricultural policy.

УДК 338.520

ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПЕРВИННОГО ГЕОГРАФІЧНОГО ПОДІЛУ ПРАЦІ

Груциньська Н.М.

Дипломатична академія України при Міністерстві закордонних справ України

Стаття є коротким анонсом серії статей, присвяченій тематичі міжнародної спеціалізації економіки України під назвою: “Еволюція міжнародної спеціалізації економіки України: від неоліту до сучасних часів”. Серія присвячена еволюції спеціалізації національної економіки з часів додержавної доби в історії України (кам’яна доба, трипільська культура, бронзова доба), формування перших держав на території України (скіфська культура, грецькі держави на території України, племянний союз антів та імперія гутів, зародження слов’ян, походження українського народу), періоду від заснування Києва і до ліквідації Київського князівства, Козацька доба в історії України, Українська народна республіка, проголошення незалежності України, період Голодомору та місце і роль міжнародної спеціалізації України у складі СРСР. В представленій статті не розкриваються особливості сучасних процесів міжнародної спеціалізації національної економіки, проте окреслюються аспекти дослідження даного питання в подальших роботах. Червоною ниткою через великий часовий історичний пласт проходить питання спеціалізації України як аграрної економіки, разом з цим підкреслюється значний негативний вплив політичних факторів на внутрішнє становище її національної економіки.

Ключові слова: міжнародна спеціалізація, неолітична революція, козацтво, трипільська культура, індустріалізація, сільське господарство, геноцид, політичний вплив.

Вступ. Технологічні трансформації сучасних глобальних процесів зумовлюють значні зміни в структурах міжнародної спеціалізації кожної

національної економіки, в т. ч. й України. Особливого значення щодо визначення місця національної економіки в сучасних світогосподарських процесах

набувають інноваційні, інформаційні, зумовлені технологічними трансформаціями глобальні процеси та їх вплив на національні економіки. Сучасне розмежування країн світу обумовлюється міжнародним поділом праці; постійними порушеннями рівноваги світового господарства, пошуком ефективніших технологій і способів виробництва, які дають змогу поліпшувати умови життя людей.

Особливе місце серед факторів, що сприяють отриманню країною конкурентоспроможного місця на світовому ринку, є стан міжнародної спеціалізації її національної економіки. Аналіз еволюції процесів спеціалізації доводить, що саме спеціалізація спонукала до створення інтеграційних утворень, розвитку не лише регіоналізації, а й глобалізації. Проте тенденції кінця ХХ – початку ХХІ ст. визначають зворотній вплив. Міжнародна спеціалізація країн прямопропорційно залежить від загальних процесів глобалізації, інтернаціоналізації, інтеграції. Утвердитися в сучасному світі як державі, яка виробляє конкурентоспроможний товар, може лише країна з активною інформаційно-технічною економікою. Крім того, змінюються і ознаки спеціалізації, яка переходить з подетальної до предметної.

Аналіз досліджень і публікацій. Найдетальніше і найдоступніше з точки зору міжнародної економічної позиції, питання еволюції міжнародних економічних відносин, міжнародної спеціалізації викладено в роботі економіста – міжнародника, професора Філіпенка А.С. “Міжнародні економічні відносини: історія”. Крім того спираючись на роботи істориків Палія О., Кульчицького С., Павленко Ю. та ін. створюється можливість викласти у формі серії статей особливості розвитку міжнародної спеціалізації України з часів додержавної доби в історії України (кам’яна доба, трипільська культура, бронзова доба), формування перших держав на території України (скіфська культура, грецькі держави на території України, племінний союз антів та імперія гутів, зародження слов’ян, походження українського народу), періоду від заснування Києва і до ліквідації Київського князівства, Козацька доба в історії України, Українська народна республіка, проголошення незалежності України, період Голодомору та місце і роль міжнародної спеціалізації України у складі СРСР.

Метою статті є розкриття передумов формування спеціалізації України в умовах географічного поділу праці.

Викладення основного матеріалу. Неолітична революція. Кам’яна доба як найдавніший період людства, визначається періодом виготовлення знарядь з каміння, кісток, дерева. За даними істориків на території України каміна доба тривала приблизно до 3500 р. до н.е. Основу господарства становили мисливство й збиральництво, рибальство. Відтворювальний процес розпочався пізніше та становив активні зміни в історії людства: просте споживання замінювалось на відтворення. Враховуючи, уже за часів палеоліту люди почали обіднуватися в невеликі колективи за родинною ознакою, їх спеціалізація залежала від місця розташування, наявності сусідів, їх повідінки та взаємовідносин, обмін відбувався з урахуванням релігійних відносин та не на далекій відстані. Так, як зазначає Палій О. “У селі Межиріч (Черкащина) виявлено залишки “будинків” мисливців з кісток і бивнів мамонтів, також знайдені кістяні світильники, фігурки людей, голки. Неоліт на території України тривав з 7 до середини 4 тисячоліття до н.е. Унікальною пам’яткою неоліту є Кам’яна могила (поблизу м. Мелітополя) – пагорб з кам’яних брил у степу, у якому було виявлено

численні зображення на стінах” [4]. Період неоліту супроводжувався розвитком землеробства, кераміки, збиральництва.

За часів неоліту (4–3 тис. до н.е.) на території України жили племена – носії трипільської культури. Клімат, характерний для періоду Трипільської культури, сприяв активному розвитку землеробського господарства. У трипільський час вирощувалися різні сорти пшениці, ячменя, а також просо й бобові. У складі череди домашніх тварин відзначаються коливання, які відбивають порайонну господарську специфіку, але в цілому на велику рогату худобу приходиться половина всіх домашніх тварин, велика кількість свиней, кіз та овець – останні набувають найбільшого значення у південних регіонах під час фіналу існування культури. Крім того, трипільське населення активно займалося полюванням, рибальством і збиранням. Землеробський характер господарства при екстенсивному його веденні та ріст населення змушували трипільців періодично переселятися й освоювати землі за межами корінної території, що й обумовило поступове розширення культури в напрямку із заходу на схід.

Київське князівство (IX–XIII ст.). Економічний розвиток Київської Русі зосереджувався у містах, представлений переважно більшістю ремісників різних спеціальностей, які об’єднувалися у групи. Період характеризується як сприятливий для зростання взаємовідносин та взаємодоповнення між селом та містом. Враховуючи, що спеціалізація обов’язково передбачає обмін продукцією (товарами), представлений як бартер, то зростаюча спеціалізація між двома суб’єктами держави сприяла ранньому розвитку торгівлі та зародженню основ міжнародної спеціалізації.

У даний період українська спеціалізація представлена у експорті переважно сировиною: дерево, воск, хутро, вироби з дерева, дерев’яні човни. Імпорт, поряд з тим, переважав у торгівлі: тропічні фрукти, спеції, сіль, килими, порцеляна, товари тваринного походження тощо. Особливе місце у представленні України за кордоном посідала торгівля людьми. (Філіпенко) Невільники (а загалом невольниць) займали окрему статтю експорту Києва, користуючись особливою популярністю на Сході.

Високого рівня розвитку та широкого розповсюдження досягли у Київській Русі галузі ремесла, пов’язані з повсякденним життям. Це пов’язано з обробкою дерева, каменю, глини, шкіри, виробництво тканин тощо.

Найбільш масову продукцію поставляло на замовлення та ринок гончарне виробництво. Різноманітні гончарні вироби були необхідні кожному й у багатьох галузях. Адже вони використовувалися для приготування та споживання їжі, транспортування та зберігання продуктів (перш за все, збіжжя, олії, вина), у ювелірній та будівельній галузі тощо. Тому й асортимент її був надзвичайно широкий. Це різних розмірів та типів горщики, глеки, корчаги, покритки, невеличкі амфорки київського типу, світильники, підсвічники, голосники для храмів, керамічні плитки підлоги, іграшки тощо. На початку XI ст. для найзаможніших верств населення розпочали прикрашати керамічні вироби різноманітного поливою (майоліка): столовий посуд, дитячі іграшки, декоративні плитки, які вживались при оздобленні соборів та князівських палаців. У XII–XIII ст. серед основних статей спеціалізації Києва визначались керамічні вироби (полив’яний посуд давньоруських гончарів вже успішно конкурував на внутрішньому ринку з імпортом з Візантії та Болгарії), сировинна продукція.

Козацька доба в історії України (XV–XVIII ст.). Період XV–XVIII ст. ознаменувався в історії великими географічними відкриттями, які сприяли поширенню міжнародної торгівлі за межі Європи. За 300 років, упродовж XV–XVIII ст., було відкрито Америку, Австралію, Берингову протоку, тихоокеанські острови, північне узбережжя Сибіру, морський шлях навколо Африки до Індії та Індокитаю, морські течії в Атлантиці та Тихому океані. Нагадаємо, що географічні відкриття спонукалися не просто допитливістю до невідомого. Першопрохідці передусім керувалися досить прагматичними інтересами – шукали джерела сировини та ринки для постачання товарів з Європи. Фахівці вважають, що світове господарство остаточно сформувалося наприкінці XIX ст. завдяки розвитку світового ринку, транспорту та машинної промисловості. Саме остання зумовила масове виробництво товарів, обсягів яких вистачало не лише для задоволення внутрішніх потреб, а й для широкого постачання на міжнародний ринок.

Міжнародний географічний поділ праці став помітним явищем. Між країнами світу завжди існували, існують й існуватимуть відмінності щодо їх географічного положення, природних ресурсів, структури господарства, навичок і майстерності трудового населення тощо. Унаслідок географічного поділу праці у країнах світу формуються галузі міжнародної спеціалізації. Кожна країна орієнтується на експорт власної продукції. Спеціалізація господарств країн світу здійснюється з урахуванням порівняльних переваг для виробництва товарів і послуг, які має кожна окрема країна.

Виникнення будь-якого явища або процесу обов'язково обумовлюється вагомими факторами та передумовами, так необхідність у обороні українського народу від татарських ханів, захисту своїх земель спонукали до заснування козацтва, перші періоди згадування якого припадають на 1492 рік.

Войовничий характер Козацтва та політичні і соціальні умови протягом декількох століть формували і економічні ознаки держави та, відповідно, її спеціалізацію. Життя в степу вимагало тяжкої праці не тільки у воєнний, але й у мирний час. «Козакування» полягало й у землеробстві, рибальстві, тваринництві й полюванні. Враховуючи такі дані, можна припустити і сформовані статті спеціалізації держави, що диктувалися потребами та формувалися на основі наявних природних та людських ресурсів.

Виснажливі військові дії Північної війни 1700 – 1721 років, в якій Україна приймала опосередковану участь, знищували її. Російський цар побудував на українських землях велику кількість укріплень, серед них і Київську фортецю на Печерську. Військові витрати заповнювались українським населенням у вигляді: харчів, фуражу, коней, волів. Власний економічний розвиток був у занепаді як і розвиток міжнародної торгівлі (обміну).

Особливості спеціалізації козацької доби, як зазначає Полторак В. XVIII ст. характеризуються часом переходу козаків від екстенсивних форм господарства до інтенсивних. Згідно з прийнятою зараз економічною періодизацією історії війська Запорізького, виділяється три етапи: переважно промисловий етап (мисливство, рибальство тощо; XVI–XVII ст.); промислово-скотарський етап (XVII ст. – 1734); скотарсько-землеробський етап (1734–1775). Мисливство, як галузь господарства, що початково забезпечувала козаків засобами для життя, в цей період залишалось прибутковим заняттям широких верств козацьких спільнот. Особливу ці-

кавість викликає розвиток риболовства. Організація праці на козацьких риболовних промислах досягає у другій половині XVIII ст. дуже високого рівня. Це вже справжні підприємства з високим рівнем спеціалізації праці, значними капіталовкладеннями тощо. Протягом століття козацька економіка видозмінюється і переорієнтовується.

В період індустріальної цивілізації XV–XVII ст. зовнішня торгівля зумовлює спеціалізацію окремих європейських країн. Зокрема, Німеччина постачала на світовий ринок сільськогосподарську техніку, залізничне устаткування, парові котли, картоплю, спирт, цукор; Франція – шовкові та суконні тканини; Італія – взуття, шкіргалантерею; Бельгія – зброю; формувалась профіль спеціалізації країн. У розвинутих країнах переважали виробництво й експорт готової продукції, в менш розвинутих країнах – утверджувалася сировинна спеціалізація. В той час як в Європі відбувалась промислова революція XIX століття, яка сприяла розвитку міжнародного поділу і кооперації праці та спеціалізації країн у виробництві, в Україні проходили історико-політичні, військові події, які і формували спеціалізацію держави, в першу чергу сировинну.

XVIII – XIX ст. – Спеціалізація сільськогосподарських районів України. Кріпацтво. Промисловий переворот на Україні. В результаті українсько-польських воєн українській козацькій державі так і не вдалося встановити контроль над усіма українськими етнічними територіями, зокрема над Західною Україною. Перебування Галичини в складі Австро-Угорщини мало певні позитивні наслідки для економіки краю. Серед причин активного розвитку даної території можна назвати: скасування кріпацтва в той час, як в Наддніпрянщині воно лише запроваджувалося (XVIII ст.). Рештки феодалізму на селі було ліквідовано в 1848 році. Враховуючи, що земля поділялася на двірську і селянського користування і залежні українські селяни не мали права спадкового володіння та розпорядження землею, проте були власниками рухомого майна, їх залежність виявлялась у вигляді праці на промислових підприємствах своїх власників.

У першій половині 19 ст. в аграрній сфері домінувало поміщицьке землеволодіння. Проте поміщицькі господарства мали тенденцію до занепаду, про що свідчить низький рівень організації праці, технологічний застій, зниження прибутків тощо. На ефективність сільськогосподарського виробництва суттєво впливали рутинний стан техніки та технологічно відстала традиційна система землеробства. Крім того, низькі показники розвитку сільського господарства пояснювались неврожайними роками: від 1799 до 1856, особливо у Східній Україні. У першій половині 19 ст. відбувалось поглиблення спеціалізації окремих районів в сільськогосподарському виробництві, це спричинялось спробами деяких поміщиків запроваджувати у своїх володіннях поліпшені засоби обробітку земель, застосовувати удосконалені плуги, молотарки та віялки.

У середині 30-х рр. 19 ст. в Україні відбувається промисловий переворот, який приводить до утворення фабрично-заводського виробництва. На заводах широко запроваджується машинне обладнання. Провідне місце зайняла цукрова промисловість та інші переробні галузі. Розвивається військова, металургійна, машинобудівна, вугільна галузі промисловості. Отже, розвиток сільського господарства українських земель у складі Російської імперії у першій половині 19 ст. визначали такі тенденції: домінування в аграрній сфері поміщицького землеволодіння, яке перебувало у кризовому стані; за-

стосовування застарілих способів і засобів ведення господарства; поява в аграрному секторі надлишків робочої сили; поступова руйнація натурального господарства та розвиток підприємництва; формування спеціалізації районів на виробництві певної промислової продукції.

Спеціалізація України протягом ХХ століття: політична диктатура, економічна планова «нестабільність», голод. Слід зауважити, що даний часовий період був офіційно проголошено як перетворення переважно аграрної країни на індустріальну, що вимагало мобілізації селянських коштів, що, в свою чергу, могло бути зроблено шляхом колективізації села. Відповідно, розглядаючи спеціалізацію України в даний період, можна говорити про нав'язливу спеціалізацію або точніше насильницьку. Відновлення радянської влади в Україні співпали з змінами в аграрній політиці [2]. Створення радгоспів або комун, експропріювання (так звана колективізація) власності селян, знищення ринку, що існував між селом та містом, що, в свою чергу, призвело до несаможитності аграрія, неможливості розпоряджатися своєю продукцією праці. Негативна антиаграрна політика спричинила таку ж віддачу і від селян, які відмовлялися розробляти землю, посівні площі скорочувалися, земля залишалась необробленою. Державна політика 1919 – 1920 років ставила за мету – перетворити радянські республіки на неекономічно потужну країну, Державною комісією з питань електрофікації був розроблений план відбудови і розвитку основних галузей народного господарства, в основу якого було покладено технічну реконструкцію на основі впровадження електрики. «Технологічне оновлення» повинно було відбуватися за рахунок радикального невідновлювального використання сільської продукції та населення. Спеціалізація, обумовлена природними ресурсами та людськими можливостями та бажанням знищувалась. Можливим джерелом ресурсів у переважно аграрній країні залишалось сільське господарство. Процес індустріалізації перейшов у «Надіндустріалізацію» і супроводжувався соціальною напругою, держава – монополіст встановлювала високі ціни на промтовари.

Слід зауважити, не менш вагому роль ніж «розкуркуленьня» у 1931 році відігравав податково-пільговий перепад: колгоспники звільнялися від податків, тоді як одноосібники обкладали, незважаючи на будь – які норми. Як результат одноосібники припиняли господарювати. Колективізація вилучила селян з економіки. Разом з тим, вилившись у Голодомор [3].

Індустріалізація здійснювалася відповідно до п'ятирічних планів розвитку народного господарства. У роки першої п'ятирічки (1928–1932 рр.) було збудовано заводи «Запоріжсталь», «Азовсталь», «Криворіжсталь», Харківський тракторний завод, у наступні п'ятиріччя – Харківський турбінний завод, Новокраматорський завод важкого машинобудування та інші підприємства.

УРСР з аграрної перетворилася на індустріально-аграрну. У процесі повоєнної відбудови адміністративним апаратом було проігноровано досвід відновлення економічного потенціалу країн Європи, відповідно до якого перевага надавалася технічному переозброєнню різних галузей господарства, розвитку сільського господарства, легкої та харчової промисловості. Успіхи індустріального зростання в Україні, як і в СРСР в цілому, забезпечувалися переважно за рахунок залучення додаткової робочої сили, тобто екстенсивним шляхом, що в майбутньому робило економічну політику малоперспективною.

усіх секторів економіки у катастрофічному стані залишався аграрний. Внаслідок окупації значно послабилась матеріально-технічна база, зменшилися посівні площі (в УРСР посівна площа в колгоспах не перевищувала 60%), знизилася врожайність і продуктивність тваринництва, зменшилася кількість працездатних колгоспників (серед працездатного населення 80% становили жінки та діти), бракувало кваліфікованих кадрів. Скрутне становище на селі ускладнювалося непосильними податками на індивідуальне господарство, низькими закупівельними цінами на сільгосппродукцію, оргнаборами сільського населення на заводи та новобудови. Проте, аграрний сектор вважався «вторинним» порівняно з індустріальним, відповідно, на потреби сільського господарства виділялося в середньому лише 7% капітальних вкладень (всього за роки четвертої п'ятирічки капітальні вкладення разом з внесками колгоспників становили 15% від загальносоюзних асигнувань).

Період 1947 – 1948 років позначений як чорний у календарі України. Нова хвиля голоду утворена у результаті масового вилучення з колективних господарств зерна, покликана посилити позиції СРСР у світі як потужної мілітаристської держави та забезпечити через «інтернаціональну допомогу» лояльність країн «соціалістичного табору» (у той час, коли населення потерпало від голоду, хліб експортувався у дружні СРСР країни «народної демократії» – Болгарію, Польщу, Румунію, Чехословаччину).

У 1960–1970 рр. в економіці СРСР відбулися істотні зміни. «Косигінські реформи» направлені на посилення економічних важелів, на збільшення самостійності підприємств і організацій, на оновлення методів централізованого планування. Як результат, середньорічні темпи приросту національного доходу в 1966–1970 рр. виросли в середньому на 1,1% в порівнянні з попередньою п'ятирічкою, а приріст валової продукції сільського господарства в ті ж роки збільшився на 1,7%.

Однак в 1966–1967 рр. проявилися недоліки реформи, головним з яких стала розбіжність інтересів підприємства і суспільства. Через свої вигоди підприємство намагалося випускати однотипну продукцію за високою ціною. Господарський механізм країни почав давати збій в роботі, що могло призвести до серйозної економічної кризи. Для припинення цих негативних явищ керівництво країни прийняло рішення про обмеження прав підприємств і про повернення до вже перевіреного жорсткому адміністративному плануванню.

В підручниках з політології, економічної історії можна знайти таку інформацію щодо місця спеціалізації України в рамках СРСР: «За темпами економічного зростання Україна перебувала на останніх місцях серед республік СРСР. Разом з тим, що економіка Україна була другою за величиною в Радянському Союзі і важливим промисловим та сільськогосподарським компонентом планової економіки країни. В той час, як країна постачала республікам кам'яне вугілля, кокс, залізну руду, природний газ, чавун, сталь, прокат чорних металів, металургійне та гірничо-шахтне обладнання, турбіни, дизелі, електродвигуни, трактори, екскаватори, тепловози, автобуси, автомобілі, цемент, мінеральні добрива, природне каміння, зерно, цукор, кондитерські вироби, консерви, олію та багато іншої продукції. В Україну постачали нафту та нафтопродукти, руди, прокат кольорових металів, верстати, нафтове обладнання, засоби автоматизації, легкові та вантажні автомобілі, вагони, силові трансформатори,

електронно-обчислювальні машини, кабель, автомобільні шини, пластмаси, вироби радіопромисловості тощо. Крім того, більше ніж 20 країн (Австрія, Нідерланди, Італія, Норвегія, Франція, Фінляндія, Німеччина, Швейцарія, Швеція, США, Канада, Велика Британія, Японія) одержували з України промислову продукцію і промислову сировину: залізу і марганцеву руду, кокс, прокат чорних металів, графіт, скло, металургійне та гірничошахтне устаткування, штучні алмази, алмазний інструмент, а також цукор, олію, льоноволокно тощо. В Україну Велика Британія постачала різні машини, промислове устаткування, хімічні продукти, вовняні тканини тощо. У ФРН Україна експортувала феросплави, чорні метали, автотранспортні засоби, віконне скло, олію тощо, а звідти імпортувала різні машини і промислове устаткування, прокат чорних металів, хімічну продукцію. Україна вивозила товари у понад 50 країн, що розвиваються. У структурі експорту головне місце посідали машини і промислове устаткування. Машини, устаткування, прилади для африканських, азійських і латиноамериканських країн виготовлялися, враховуючи природно-кліматичні умови роботи."

Враховуючи аналіз економічного розвитку УРСР, наслідки активної індустріалізації, політичні важелі, можна стверджувати, що міжнародна спеціалізація УРСР була відсутня, про її необхідність не оголошувалось і розглядалися можливості сусідських взаємовідносин з країнами Європи, США; агресивний, нездорово суперницький характер СРСР спричиняв заглиблення країни у кризу.

До здобуття незалежності Україна повністю була інтегрована в економічну систему колишнього СРСР і не могла висгупати самостійним суб'єктом міжнародних економічних відносин. Розвал торгівлі з союзними республіками після розпаду СРСР паралізував зовнішньоторговельні зв'язки країни. З розпадом радянської системи країна перейшла від планової економіки до ринкової. Перехідний процес був важким для більшості населення. Україна спочатку розглядалася як республіка зі сприятливими економічними умовами, тим не менш, країна пережила глибший економічний спад, ніж деякі з інших колишніх радянських республік.

Трансформаційні процеси 90-х років в Україні супроводжувались численними негативними проявами для її економіки: розпадом економіки СРСР, РЕВ та країн всього соціалістичного табору, переорієнтацією їх на більш конкурентоспроможну продукцію. Це посилювало такі значні економічні негаразди як гіперінфляція, зупинка більшості підприємств унаслідок неконкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому ринку порівняно з імпортованими товарами, які заповнили його, відсутність численних видів необхідної сировини (яка раніше постачалася з республік СРСР), гостра обмеженість власних енергоресурсів та гіперзростан-

ня цін на їх імпорт та інші. Внаслідок такого погіршення внутрішньої економічної ситуації експортні позиції України в міжнародному поділі праці значно послабшали: склалася ситуація необхідності знову завоювання місця для національної спеціалізованої продукції в МПП, яке відбулося у попередні роки. Як результат, значна частка експорту України припадала на технологічну спеціалізацію, яка включає експорт мінеральної та сільськогосподарської сировини та напівфабрикатів первинних стадій переробки металургійної, металообробної та хімічної галузей промисловості для подальшої переробки в країнах-імпортерах. Сировинна експорт-орієнтованість у спеціалізації вимагає посилення техніко-технологічного рівня вказаних галузей, що в умовах жорсткої обмеженості власних та залучених іноземних інвестицій сприяє подальшій деформації економіки України в сировинному напрямку, зосередженню на первинних, недосконалих, брудних технологіях, а в підсумку – локалізації у промисловій ніші поряд з країнами чітко визначеного сировинного профілю в МПП. Предметна спеціалізація, тобто випуск готових виробів, передусім товари народного споживання: текстиль, одяг, вино, фармацевтичні вироби. Серед товарів виробничого призначення – невелика кількість літаків, кораблів, машин та устаткування. Значне місце посідав експорт зброї та військової техніки. Наявність значного науково-технічного потенціалу створювало підвалини для розширення предметної спеціалізації України на складних і наукомістких výroбах машинобудування та приладобудування, електроніки й радіотехніки, на програмних продуктах. Проте проблеми неконкурентоспроможності власної продукції перш за все на внутрішньому ринку та державної підтримки виробників продукції, яка вже має світове визнання, не давали змоги здобути вагомих результатів.

Для України процес входження у світове господарство супроводжувався формуванням нераціональної структури експорту, а отже, малоперспективної моделі міжнародної спеціалізації. Основні риси моделі міжнародної спеціалізації економіки країни пов'язані з тим, що Україна експортує на міжнародні ринки ті товари (харчові продукти, руди, метали, передусім чорні), які є відносно малодинамічними та характеризуються скороченням їхньої частки в глобальних продажах товарів. Водночас вкрай мізерними є поставки на високотехнологічні ринки, які визначають перспективи розвитку світової економіки.

Як було наголошено на початку статті, вона є однією з серії робіт присвячена питанню міжнародної спеціалізації України, отже в наступних буде проведено деталізація недоліків структури міжнародної спеціалізації економіки України у XXI столітті, необхідність її переформатування з урахуванням тенденцій глобальних трансформацій.

Список літератури:

1. Голобуцький В. Запорозька Січ в останні часи свого існування 1734-1775. – К., 1961. – С. 274.
2. Кульчицький Станіслав. Терор голодом як інструмент колективізації сільського господарства // Голодомор 1932-1933 рр. в Україні: Причини і наслідки. – Київ, 1995. – С. 23-35.
3. Олійник О. Запорозький зимовик часів Нової Січі (1734-1775 рр.). – Запоріжжя: Дике поле, 2005. – С. 178-179.
4. Палій О. Історія України. – Видавництво: Стило, 2010 г. – 580 с.
5. Пронштейн А. Земля Донская. – С. 90-91. – Російський державний військово-історичний Архів (далі – РДВІА).

Грущинская Н.М.

Дипломатическая академия Украины при Министерстве иностранных дел Украины

ПРЕДПОСЫЛКИ ФОРМИРОВАНИЯ СПЕЦИАЛИЗАЦИИ УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ПЕРВИЧНОГО ГЕОГРАФИЧЕСКОГО РАЗДЕЛЕНИЯ ТРУДА

Аннотация

Статья является коротким анонсом серии статей, посвященной тематике международной специализации экономики Украины под названием "Эволюция международной специализации экономики Украины от неолита до современных времен". Серия посвящена эволюции специализации национальной экономики со времен к государственной эпохи в истории Украины (каменный век, трипольская культура, бронзовая сутки), формирования первых государств на территории Украины (скифская культура, греческие государства на территории Украины, племенной союз антов и империя гутив, зарождение славян, происхождения украинского народа), периода основания Киева и до ликвидации Киевского княжества, Казацкая эпоха в истории Украины, Украинская народная республика, провозглашения независимости Украины, период Голодомора и место и роль международной специализации Украины в составе СССР. В представленной статье не раскрываются особенности современных процессов мижнароодной специализации национальной экономики, однако определяются аспекты исследования данного вопроса в дальнейших работах. Красной нитью через большой временной исторический пласт проходит вопрос специализации Украины как аграрной экономики, вместе с этим подчеркивается значительное негативное влияние политических факторов на внутреннее положение ее национальной экономики.

Ключевые слова: международная специализация, неолитическая революция, казачество, трипольская культура, индустриализация, сельское хозяйство, геноцид, политическое влияние.

Hrushchynska N.M.

Diplomatic Academy of Ukraine under the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine

BACKGROUND OF FORMATION OF UKRAINIAN SPECIALIZATION IN PRIMARY GEOGRAPHICAL DIVISION OF LABUOR

Summary

The article is a short preview of a series of articles on topics of international specialization of economy of Ukraine entitled "Evolution of international specialization of economy of Ukraine from the Neolithic to modern times". The series focuses on the evolution of specialization of the national economy from the time of the pre-state period in the history of Ukraine (Stone Age, Cucuteni-Trypillian culture, Bronze Age), the formation of the first states in the territory of Ukraine (Scythian culture, Greek states on the territory of Ukraine, tribal alliance of Antes, and the Gupta Empire, formation of Slavs, origin of Ukrainian people), the period from the establishment of Kyiv to elimination of the Principality of Kiev, Cossack era in the history of Ukraine, the Ukrainian People's Republic, Ukraine's independence during the famine and the place and role of international specialization of Ukraine within the USSR. The presented article does not reveal the features of modern processes of international specialization of the national economy, but outlines the research aspects of this issue in subsequent studies. The common thread through big time lag is the issue of specialization of Ukraine as an agrarian economy. However, the author also emphasizes the significant negative impact of political factors on the internal situation of the national economy.

Keywords: international specialization, Neolithic Revolution, Cossacks, Cucuteni-Trypillian culture, industrialization, agriculture, genocide, political influence.

УДК 330.341.1

ВЕНЧУРНЕ ФІНАНСУВАННЯ В УКРАЇНІ

Дудчик О.Ю., Ковсюк А.В., Чуйко В.І.

Дніпропетровська державна фінансова академія

Досліджено поняття венчурного фінансування, як форми кооперації підприємств та венчурні інвестиції, як джерело фінансування малих та середніх підприємств. Розглянуто діяльність венчурних фондів, їх фінансування за кордоном. Визначено особливості венчурної індустрії в Україні. Проаналізовано стан і структуру активів венчурних фондів. Визначено шляхи подальшого розвитку венчурного бізнесу.

Ключові слова: венчурне фінансування, венчурні фонди, венчурні підприємства, венчурний капітал, венчурні інвестиції, інститути спільного інвестування.

Постановка проблеми. Виробничий сектор економіки України протягом останніх років зазнав значних змін. Трансформації у виробництві пов'язані з банкрутством промислових гігантів,

втратою коопераційних зв'язків між підприємствами та виробництвом неконкурентоспроможної продукції. На даному етапі становлення та розвитку ринкової економіки у нашій державі формуються